

dr hab. prof. nadzw. UŁ Marek Baran

Zakład Języka Hiszpańskiego i Językoznawstwa Stosowanego
Katedra Filologii Hiszpańskiej
Uniwersytet Łódzki

**RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
PANI SYLWII KLOS**

Humor Translation in Children's Literature (With the Emphasis on Translation of Wordplays) in the Light of the Theory of Mental Spaces and Conceptual Integration

(Uniwersytet Śląski, 2018)

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Sylwii Klos wpisuje się w nurt badań kognitywistycznych i traduktologicznych, łącząc w sobie refleksję natury teoretycznej z wynikami samodzielnie przeprowadzonej analizy językoznawczej. Autorka podjęła się zadania wyodrębnienia, klasyfikacji i opisu różnorodnych mechanizmów warunkujących powstawanie efektów humorystycznych w tzw. literaturze dziecięcej. Istotnym zadaniem badawczym była również analiza procesu przekładu tak wyodrębnionych elementów. Za podstawę analizy posłużyły teksty anglojęzyczne wraz z ich tłumaczeniami na język polski oraz na język portugalski. Już na samym początku wybór tematyki badawczej uznać należy za w pełni zasadny i interesujący. Podkreślić trzeba także, iż baza egzemplifikacyjna pracy jawi się jako w pełni reprezentatywna i że została przygotowana z dużą starannością.

Rozprawa składa się z czterech głównych rozdziałów o klarownej, jednolitej strukturze opartej na podziale na podrozdziały. Pewien wyjątek stanowi w tym wypadku rozdział trzeci, w którym Autorka nie wprowadza podziału treści, co skutkuje być może nieco mniej przejrzystą prezentacją omawianych zagadnień. W sumie objętość rozprawy to ponad 150 stron. Praca zawiera również spis schematów, tabel, streszczenie w języku polskim

i angielskim oraz bibliografię. Zasadniczą jej część stanowią źródła anglojęzyczne, choć nie brakuje również opracowań polskich. Należy zwrócić również uwagę na duże zróżnicowanie czasowe ukazywania się poszczególnych monografii czy artykułów świadczące o szerokim spektrum odniesień teoretycznych, do których odwołuje się Doktorantka. Ponadto, bibliografia została podzielona na kilka grup tematycznych, co tym samym lepiej pozwala dostrzec proporcje między poszczególnymi podejściami metodologicznymi wykorzystywanymi w rozprawie. I tak najobszerniejsza część bibliografii dotyczy językoznawstwa kognitywnego i teorii humoru. Pozostałe obszary to teoria przekładu, psychologia rozwojowa i krytyka literacka odnosząca się do materiału językowego analizowanego w pracy. Stanowią go polskie oraz portugalskie (w odmianie europejskiej i brazylijskiej tego języka) tłumaczenia oraz oryginalne teksty *Alicji w Krainie Czarów* Lewisa Carrolla, serii *Koszmary Karolek* Francesci Simon oraz *BFO* czyli *Bardzo Fajnego Olbrzyma* Roalda Dahla. Bibliografia właściwie nie budzi zastrzeżeń, poza, być może, niezbyt fortunnym umieszczeniem na jej początku właśnie utworów literatury dziecięcej i ich tłumaczeń, zamiast opracowań teoretycznych, oraz być może zbyt skąpo reprezentowanym obszarem teorii przekładu literatury dziecięcej, który w ostatnich latach wyodrębnił się jako nowy kierunek badań i doczekał się już licznych opracowań teoretycznych (można tu wymienić chociażby monografię Dymel-Trzebiatowskiej z 2014 roku *Translatoryka literatury dziecięcej. Analiza przekładu utworów Astrid Lindgren na język polski*).

Zasadniczym celem rozprawy, który w przejrzysty sposób został sformułowany przez Pani mgr Sylwię Klos, jest analiza przekładu elementów humorystycznych w literaturze dziecięcej z zastosowaniem podejść metodologicznych reprezentatywnych dla językoznawstwa kognitywnego. Teoria przestrzeni mentalnych i amalgamatów pojęciowych zaproponowana przez Fauconniera i Turnera dla wyjaśnienia procesów poznawczych i mechanizmu tworzenia nowych struktur językowych na poziomie formalnym i znaczeniowym, którą Doktorantka przywołuje jako podstawowy aparat pojęciowy swojej rozprawy, jawi się jako w pełni uzasadnione narzędzie analizy zjawisk językowych określanych mianem humoru. Wspomniane wyżej amalgamaty pojęciowe najczęściej zbudowane są właśnie na sadyzie braku spójności między elementami zaczerpniętymi z wyjściowych, różnych dla danego wyrażenia językowego przestrzeni mentalnych. Owa niespójność, natomiast, jest cechą wypowiedzi najczęściej wymienianą jako źródło komizmu lub też humoru językowego przez niemalże wszystkie teorie humoru. Jedyna wątpliwość, która budzi się w czasie lektury rozprawy doktorskiej Pani Sylwii Klos, dotyczy specyfiki

humoru dziecięcego, który jest wykorzystywany w literaturze dla tej grupy wiekowej. Wydaje się, że elementy językowe o charakterze humorystycznym wybrane do analizy przez Doktorantkę, a były nimi zasadniczo gry słowne, nazwy własne osobowe, czy też cechy języka bohatera danego utworu, w większym stopniu opierają się na komizmie percepcyjnym, osadzonym w warstwie brzmieniowej słowa, aliteracji, rymie czy też rytmie lub «dziwnej», w znaczeniu śmiesznej, formie wyrażenia językowego, niż na mechanizmach poznawczych eksponowanych w pracy. Humor charakteryzujący literaturę dziecięcą ma częściej charakter ludyczny oparty na graficzno-fonicznej stronie elementu językowego i odwołuje się tym samym bardziej do elementów wyobrażeniowych dziecka niż do jego procesów poznawczych i do warstwy pojęciowej jako takiej. Należy zresztą stwierdzić, iż Autorka zajmuje się w sposób bardzo rzetelny i merytorycznie uzasadniony zagadnieniami psychologii rozwojowej dziecka w rozdziale drugim przedłożonej do oceny rozprawy. Stwierdza w nim między innymi (s. 42), iż większość teoretyków (Piaget, Klein, Martin) jest zgodna co do kwestii różnicowania faz odczytywania humoru przez dzieci, która to zdolność jest skorelowana z etapami rozwojowymi na poziomie poznawczym. Zaproponowany zatem kognitywny aparat pojęciowy związany z przestrzeniami mentalnymi, które odzwierciedlają procesy poznawcze człowieka, najpełniej oddaje zdolności odczytywana humoru po 11/12 roku życia dziecka. Kwestią, która mogłaby pomóc w różnicowaniu strategii przekładu humoru, byłoby podzielenie tekstów literackich, proponowanych do analizy w rozprawie, według wieku czytelnika. Zaproponowany korpus reprezentuje bardzo szerokie spektrum wieku odbiorcy. Spektrum to rozciąga się od 2-3 lat (ten przedział wiekowy reprezentuje *Koszmarny Karolek*) do wieku dużo bardziej zaawansowanego (lekturą również dla młodzieży i dorosłych jest niewątpliwie analizowana w rozprawie *Alicja w Krainie Czarów*). Bardziej zniuansowane podejście do problemu humoru w tłumaczeniu literatury dziecięcej, uwypukliłoby niewątpliwie zalety prowadzonego przez Doktorantkę wywodu.

Jednym z kluczowych pojęć i zagadnień spinających niejako tezę przedstawioną w rozprawie jest kwestia przekładu humoru i właśnie w tej perspektywie wykorzystywana jest teoria przestrzeni mentalnych i integracji pojęciowej. O ile w pierwszej części rozprawy stanowi ona mechanizm odczytywania humoru w tekście i obrazuje nadrzędną zasadę inkongruencji powstałej w wyniku integracji pojęciowej, będącą podstawą amalgamatów pojęciowych o potencjale humorystycznym, o tyle w rozdziale trzecim, poświęconym przekładowi komizmu, w większym stopniu zdaje się charakteryzować procesy mentalne zachodzące u tłumacza dążącego do uzyskania zbliżonego efektu humorystycznego w

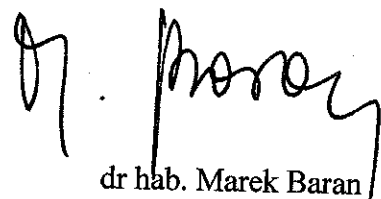
przekładzie. Pani mgr Sylwia Klos w swoich rozważaniach o przekładzie odwołuje się przede wszystkim do funkcjonalistycznej teorii skoposu zaproponowanej przez Vermeera i Reiss (1984). Jest to słuszne przywołanie, chociaż zwykle metodologia ta stanowi punkt odniesienia dla przekładu tekstów użytkowych, jednak w przypadku przekładu literatury dla dzieci, akcentuje ona istotne wyznaczniki tego typu translacji. Wybór strategii tłumaczenia humoru językowego gier słownych, czy też znaczących, nacechowanych żartobliwie nazw własnych osobowych zależy niewątpliwie od kontekstu kulturowego i przede wszystkim od profilu psycho-społecznego odbiorcy docelowego, co jest szczególnie istotne w przypadku czytelników - dzieci. Tłumacz w swych wyborach translatorskich jest zdeterminowany przez wrażliwość, zdolności percepcyjne i poznawcze dziecka, oraz cały kontekst kulturowy oraz behawioralny, w którym dziecko staje się czytelnikiem literatury. Słuszne zatem jest przywołanie przez Doktorantkę właśnie wyżej wymienionych elementów jako decydujących o formie oddania w przekładzie elementów żartobliwych, w sposób umożliwiający ich prawidłowe odczytanie przez odbiorcę i uzyskanie zamierzonego, humorystycznego efektu. W tym miejscu zauważyć należy jeszcze, iż Pani mgr Sylwia Klos w swoich analizach i komentarzach odautorskich w niezwykle umiejętny sposób wykorzystuje aparat teoretyczno-pojęciowy wprowadzony w pierwszej części rozprawy. Owa, nazwijmy to, korelacja pomiędzy podbudową teoretyczno-metodologiczną a poziomem argumentacyjno-interpretacyjnym stanowi bez wątpienia jedną z głównych zalet poddanej ocenie pracy. Na uznanie zasługuje także obecny w pracy rys kontrastywny: choć Autorka rozprawy nie założyła jako naczelnego celu swych rozważań porównawczej analizy procedur, do których odwołują się polsko- i portugalskojęzyczni tłumacze literatury dziecięcej, to tego typu wątki są w pracy obecne.

W warstwie redakcyjnej praca dochowuje zasadniczo należytej staranności. Drobne uchybienia redakcyjne (w tym, np. brak spacji, pewne braki w zapisie bibliograficznym [brak numeru stron lub roku wydania]) zostały zaznaczone w przekazanym mi tekście rozprawy i, jak mierniam, zostaną wyeliminowane w przypadku przygotowywania rozprawy do druku.

Podsumowując: w zakresie wyznaczonym przez Autorkę, rozprawa przedstawia niewątpliwie walory poznawcze i stanowi istotny wkład w poznanie i rozumienie zarówno mechanizmów humoru językowego, jak i czynników wpływających na wybory translatorskie tłumaczy literatury dziecięcej. Doktorantka wykazała się niezaprzeczalną, bardzo dobrą orientacją w literaturze kilku dyscyplin naukowych, które w sposób w pełni uzasadniony

posłużyły w pracy za aparat pojęciowy i za jej bazę metodologiczną. Forma oraz zakres analizy tekstów literackich i ich tłumaczeń w obrębie omawianych zjawisk językowych i przekładowych świadczy o bardzo dobrej znajomości omawianego zagadnienia i prowadzi do w pełni merytorycznie uzasadnionej konkluzji. Tym samym, **z pełnym przekonaniem stwierdzam, iż rozprawa doktorska Pani mgr Sylwii Klos spełnia warunki określone w art. 13. 1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.** Wnoszę również o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Łódź, 04. 07. 2018

dr hab. Marek Baran

prof. nadzw. Uniwersytetu Łódzkiego